

Berendezés tárolt gyümölcsök és zöldségfélék légzésintenzitásának a vizsgálatára

A zöldségfélék tárolása a közéletmezés fontos átmeneti mozzanata. A légzéses CO_2 jó élettani mutató lehet a tárolás közben bekövetkező belső változások ellenőrzésére még akkor is, ha METLICKIJ [4] véleménye szerint a légzésintenzitás meghatározása alapján nem következettethetünk a tárolhatóságra. Ez abban a tekintetben igaz ugyan, hogy a termény szövettani szerkezete és sok más tényező is befolyásolja a tárolásra való alkalmasságot, de minél élénkebb a légzés, annál gyorsabban csappan meg a sejtekben raktározott szénhidrát. Egyszerű érzékszervi megfigyelések is mutatják, hogy a sokáig tárolt alma, narancs, grape-fruit stb. édes íze néha szinte teljesen megszűnik, sőt ez tapasztalható a zöldségféléknél és a cukorrépánál is. A belső tartalék mennyiségi és részben minőségi változásainak nyomon követése, sőt talán óvatos előre jelzése is lehetséges tehát, amennyiben kényelmesen alkalmazható légzésmérő birtokában vagyunk.

Aránylag kevés ilyen módszer ismeretes a terménytárolás gyakorlatában. Ezt fejlesztendő, hozzáfogtunk egy vizsgálatssorozathoz, melynek egyik eredményét közöljük. A feldolgozás csupán arra szorítkozik, hogy a légzésvizsgálat új módszerét [3] olyan gyakorlati példán mutassa be néhány mérési eredménnyel együtt, aminőt a szakirodalom [5] nem tart különösebben számon. A közölt adatok tehát minden bizonnyal nem egyszerű ismétlései többé-kevésbé ismerteknek.

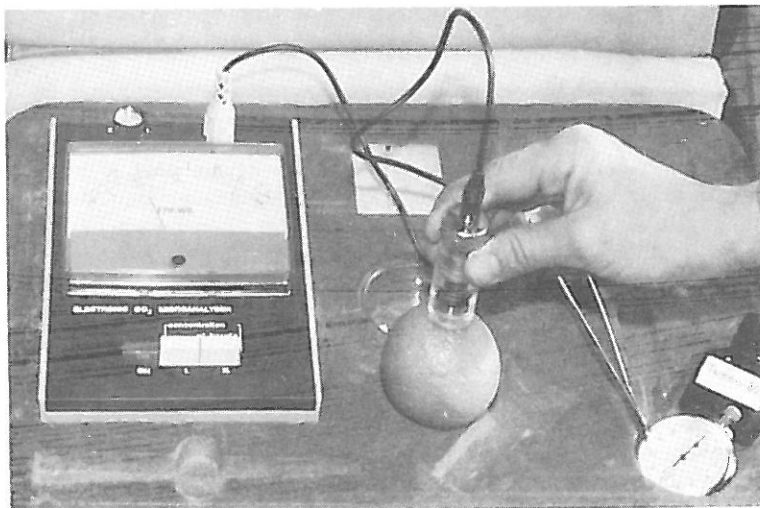
Anyag és módszer

Július végi vetésből származó és szabadtéri prizmában tárolt fekete téliretek (Erfurti kerek fekete) közepesenél kisebb példányait vizsgáltuk 1983. február hó folyamán. Összesen mintegy 50 mérést tudtunk elvégezni a retkek különböző részén, mégpedig a gumó csúcsa, oldala és a gyökérbe átmenő alsó tájékán. Mértük a sértetlen bőrszöveten keresztül felületegységenként (1 cm^2) kibocsátott CO_2 mennyiségét időegységre (1 percre, illetve órára) átszámítva. Mértük továbbá ugyanezen helyeken létesített $1\text{—}2 \text{ cm}^2$ sima metszésfelületeken a szabadba tett szövetek sebzési légzését is [1, 2].

A légzésvizsgálatot ún. kétdimenziós mikrorespirométerrel hajtottuk végre, melynek szabadalmi leírásai [3] jellemző igénypontként hangsúlyozzák, hogy a $\text{Ba(OH)}_2 + \text{CO}_2 = \text{BaCO}_3 + \text{H}_2\text{O}$ reakció nem folyadékterben, hanem kvázi-kétdimenziós folyadékfilmben megy végbe. Ezzel az érzékenységet tetemesen fokoztuk, kb. 10^{-7} g CO_2 mérés határig. A reagensfolyadék filmjében a légzésből származó CO_2 karbonátképződést hoz létre, melynek arányában változik az elektromos ellenállás. Ezt a változást nagy érzékenységsű műszer CO_2 -re kalibrált skáláján olvassuk le (1. ábra). Ily módon megkapjuk a vizsgált élő növényi anyag felületegységen keresztül a mérési idő alatt kibocsátott CO_2 mennyiségét. Jelen vizsgálataink esetében $10\text{—}30 \text{ s}$ időtartamot vett igénybe egy-egy mérés, amit azután egységnyi időtartamra számítottunk át.

Eredmények és megvitatás

A vizsgált *Raphanus* faj gömb alakú húsos gumója, amelynek felső része a hipokotil, alsó tájéka pedig a gyökérnyak megvastagodásával fejlődött, morfológiai és fiziológiai tekintetben heterogén képződmény. Ez eléggé jellemzően megmutatkozott a légzésmérések kapcsán. Ugyanis a gumó csúcsi, középső és gyökér felőli része eltérő intenzitással lélegzik, ami az anyagcsere különbözőségére utalhat. Ezt azonban fenntartásokkal mondjuk, mivel a háromféle

1. ábra

Nagyérzékenységű respirométer. A henger alakú érzékelő szonda (szenzor) segítségével a gyümölcs felületének egyik pontján a CO_2 -kibocsátást méri

rész szövetei eltérő alkotásúak, sejtjei nem azonos méretűek, és a különböző alakú (parenchimatikus, prozenchimatikus stb.) sejtek számaránya is eltérő. Ennélfogva a szövetszerkezet feltétlenül befolyásolja a CO_2 -termelés mennyiségét. Azonban a szövetek anatómiai szerkezetét is az anyagcsere alakította — a genetikai kódrendszer irányításával — a mindenkor körülmények közepette, ezért alapjában mégsem hibás az anyagcsereire vonatkoztatnunk a légzésbeli eltéréseket. Tulajdonképpen a légzési hányados, vagyis a CO_2 és O_2 térfogati aránya mutatná világosabban az anyagcsere minőségi eltéréseit a szövettájak között, de csak abban az esetben, ha csakugyan a légzési szubsztrátum változásait jeleznék, és nem befolyásolná a szövetek eltérő tömörsége, illetve lazább felépítése. Ezt azonban csakis apró vagy nagyon vékony szövetdarabokkal, illetve metszetekkel lehet elérni, vagyis természetellenes módon.

Ezek előrebocsátásával mérlegeljük a táblázat adatait. A szignifikancia tekintetében pedig figyelembe kell vennünk, hogy egy-egy ismétlés, amennyiben nem közvetlen egymást követően történik, már nem csupán a véletlen szórás miatt különbözhet kisebb-nagyobb mértékben, hanem a sebzés okozta reakciók is módosítják az eredményt [2] még abban az esetben is, ha a legnagyobb ingadozásokkal járó kezdeti fázis lezajlását kívárnjuk. Érzékeny metodika megmutatja, hogy sebzett felületek légzésmenete sokkal kevésbé egyenletes, mint valamely mesterséges összehasonlító CO_2 -forrás (etalon) tetszés szerint beszabályozható gázkibocsátása. Emiatt csak a középérték ($\bar{X}$) ingadozását érzékeltetjük a standard deviációval

(s) és a variációs koefficienssel (CV%), de a szignifikáns differencia szokásos feltüntetésétől el kell tekintenünk, mivel ebben az esetben nem egyedül a véletlen eltérés, hanem fiziológiai eredetű ingadozás ugyancsak részt vesz az eltérések okozásában.

Az 1. táblázat adatairól leolvasható bizonyos polaritás; a gumó alsó darabján, ahol az hirtelen átmegy a vékony gyökérbe, a légzés 25%-kal intenzívebb, mint a felső darabon, a legömbölyödő csúcs közelében. Ez a sarkitottság azonban eredhet abból is, hogy a két ellentétes

1. táblázat

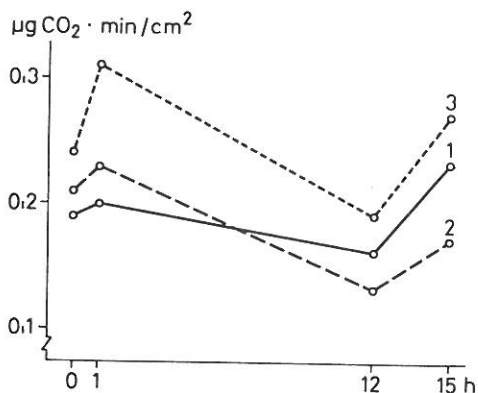
A tárolt retek gumó különböző részének légzésintenzitása
(Bőrszövet nélkül)

Csúcs-tájé	Középtájé	Gyökértájé
0,20 $\mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$ (12 $\mu\text{g CO}_2 \cdot \text{h}/\text{cm}^2$) $s = \pm 0,028$ ($s = \pm 1,68$) CV = $\pm 14\%$	0,19 $\mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$ (11,4 $\mu\text{g CO}_2 \cdot \text{h}/\text{cm}^2$) $s = \pm 0,044$ ($s = \pm 2,64$) CV = $\pm 23\%$	0,25 $\mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$ (15 $\mu\text{g CO}_2 \cdot \text{h}/\text{cm}^2$) $s = \pm 0,051$ ($s = \pm 3,06$) CV = $\pm 20\%$

$$\text{Jelmagyarázat: } CV = s\% = \frac{s \cdot 100}{\bar{x}}; \bar{x} = \frac{\sum x}{n}$$

részen a szövetek tömörsége eltérő, mégis úgy véljük, hogy inkább fiziológiai okokra vezethető vissza. Ugyanis az idő függvényében változik a légzés intenzitása, de korántsem párhuzamosan a csúcs, a közép és a gyökér tájékán.

A 2. táblázatban és a 2. ábrán látható, hogy a légzésintenzitás minimuma időben egybeesik ugyan mindhárom gumótájékon, de a maximum csak két esetben jelentkezik párhuzamosan; a csúcs-tájé légzési maximuma 14 órát (több mint fél napot!) késik a másik kettőhöz képest. A retek gumókat nem termosztátban tartottuk, hanem 20 és 22 °C közt változó

2. ábra

A tárolt retek sebzési (traumatogén) légzésének dinamikája a csúcs (1), a középső rész (2) és a gyökér (3) tájékán. Legmélyebb a dormancia a gumó csúcsa tájékán (1); a sebzés viszonylag csekély traumatogén reakciót vált ki. Ezzel szemben a gyökér tájékán (3) élénk a traumatogén reakció; az anyagcsere nagyobb aktivitást jelez. A gumó „ekvatoriális” közép tájékán (2) az aktivitás a két ellentétes pólus felé megközelítő átmenetet mutat

szobahőmérsékleten, amely azonban nem válthat ki nagyobb mérvű, főként pedig eltérő változásokat. Pl. 3 óra alatt $0,16\text{--}0,23 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$ légzésváltozást, mint azt a csúcstájék két utolsó adata jelzi. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy már megindulhatott az új enzimszintézis, amely a regenerációs folyamatok bevezetője. A vizsgált részekben ugyanis néhány négyzetcentiméternyi egyenes metszéspelületet kellett létesítenünk a gázcserét nehezítő erős bőrszövet eltávolítása céljából. Elkerülhetetlen volt tehát a sebzés. A teljesen sértetlen bőrszövet percnként csak kb. $0,035 \mu\text{g}$ szén-dioxidot engedett át egy-egy cm^2 felületen, ami nagyságrenddel csekélyebb mennyiség, mint a szabaddá tett élő szövetfelület légzéses CO_2 -termelése, és így nem teszi lehetővé a különbségek biztos észlelését.

Még a bőrszövet alól feltárt élő szövetfelületek légzése is alacsony intenzitású ebben a nyugalmi időszakban. Pl. a burgonya raktározó parenchimája a bőrszövettől megfosztott 1 cm^2 felületen átlag $0,9 \mu\text{g}$ szén-dioxidot termel percnként ugyanebben a periódusban, vagyis négyszerre többet, mint a télietek.

2. táblázat

A tárolt retek gumó légzésváltozása a különböző részekben
(Bőrszövet nélkül)

Időpont, óra	Csúcstájék	Középtájék	Gyökértájék
0 ^h	$0,19 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,21 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,24 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$
1 ^h	$0,20 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,23 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,31 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$
12 ^h	$0,16 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,13 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,19 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$
15 ^h	$0,23 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,17 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$	$0,27 \mu\text{g CO}_2 \cdot \text{min}/\text{cm}^2$

Következtetések

A vizsgálat eredményei igazolják korábbi tapasztalatainkat, hogy a légzésmérés új módszerével viszonylag könnyűszerrel ellenőrizhetők a terménytárolás során végbemenő változások az anyagcserében, melynek egyik mutatója a légzés változó intenzitása.

A retek szárgumóját borító másodlagos sötét bőrszöveten keresztül csak minimális CO_2 diffundál ki a belső szövetekből. Ennek oka nem egyedül a bőrszövet csökkent átjárhatósága, hanem az alatta rejlő szövetek légzési aktivitása is igen csekély a téli nyugalom idején.

A bőrszövet eltávolításával járó sebzés azonnal megváltoztatja a légzés intenzitását, de nem egyedül azáltal, hogy az élő parenchima jobban hozzáférhető. Más típusú, ún. traumatogén légzés kezdődik, melynek karakterét a grafikon ábrázolja, mégpedig három eltérő gumótájékon. Minden esetben megnő a légzés aktivitása a sebzést követő órában. Feltehetően megszűnik az a represszió, amely a CO_2 kibocsátását fékezte; ezen nem pusztán a bőrszövet mechanikai akadálya értendő, hanem a dekarboxilálás enzimes folyamatát szabályozó kontroll átmeneti megszűnése. Leginkább azonban a roncsolt szövetrészek válnak az ugrásszerűen felszabaduló CO_2 forrásaivá. Ezek a következtetések további ellenőrzésre szorulnak annál is inkább, minthogy a szakirodalom a traumatogén légzés kezdeti szakaszával behatóan nem foglalkozhatott, nem lévén olyan módszer birtokában, amely a légzés megváltozását közvetlenül a sebzés után akár másodpercek múlva is mérni tudná.

A grafikon további menete szerint több órácsökkenés következik; ez azonban nem valamiféle depresszió, hanem a folyamat eredeti menetének helyreállítása. Meg kell azonban

mondani, hogy ez a menet csak látszólag egyenletes, mivel a mérés első órája után a 12. óráig nem végeztünk mérést az éjszaka folyamán. Ettől kezdve újabb emelkedés következik a grafikonon, amit már ismer a szakirodalom, mégpedig a „de novo” enzimszintézis és más biokémiai folyamatok fázisaként, amelyek a regenerációt előkészítik.

A téli nyugalom állapotában lévő retek traumatogén légzésének lefolyása a gumó minden részén hasonló hullámjelenség, azonban amplitúdója erősen eltérő. A hajtás-tenyésztőkúp közelében ejtett sebzés helyén kevésbé élénk a változás menete, mint a gyökér közelében. Ebből két dologra lehet következtetnünk: az egyik az, hogy a gumók csaknem szabályos gömb alakja ellenére valamilyen fiziológiai polaritás áll fenn, másrészt kimondhatjuk, hogy a téli raktározásnak ebben az időszakában (február) a hajtás-tenyésztőkúp dormanciája mélyebb, mint a gyökérhez közel eső szöveteké. Ezt az észrevételt arra alapítjuk, hogy a dormancia ellenére igen különböző mértékű a sebzésre való reagálás a légzésmérés tükrében.

Összefoglalás

A terménytárolás szolgálatában a légzéses CO_2 -produkció (légzési veszteség) mérésének új módszerét próbáltuk ki. Tesztnövényként a fekete téliretekkel kísérleteztünk. Megállapítottuk, hogy a nyugvó állapotú retek gumója a téli hónapokban nagyon csekély légzéses anyagcserét folytat; februárban kisebb volt a légzés intenzitása, mint pl. a burgonyáé. A retek sértetlen bőrszövetén keresztül csak hosszabb időtartamú, kb. 1 órai méréssel lehetett minimális CO_2 -kibocsátást megállapítani.

A retek gumó három különböző részén létesített érintőleges metszésekkel néhány cm^2 felületen eltávolítottuk az akadályozó bőrszövetet, és most a jóval intenzívebb sebzési légzést kezdtük vizsgálni. A sebzéseket követő órában a CO_2 -kibocsátás ugrásszerűen fokozódott, mégpedig leginkább a gyökér felé eső gumótájékon. Később a légzésintenzitás a kezdeti szint alá csökkent, majd a sebzés után 12 órával újból fokozódás következett. Ez a második fázis már a regeneráció feltételezhető előjele az anyagcserében.

Annak ellenére, hogy a vizsgált retek gumók megközelítően gömb alakúak voltak (Erfurti kerek fekete), mégis jól kivehető volt a fiziológiai polaritás. Legélénkebb volt a gyökér felőli szövetek légzése, és az intenzitás hullámzó változása is itt volt a legtagabb amplitúdójú.

Ezek az észleletek azt bizonyítják, hogy az új légzésvizsgáló módszer alkalmas arra, hogy a tárolás alatt végbemenő anyagcsere-változások intenzitását jelezze.

Irodalom

- [1] FARKAS G.: Növényi anyagcsereélettan. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1968.
- [2] FRENÝÓ, V.: The initial phase of traumatogenic respiration. Acta Agron. Acad. Sci. Hung. **24**. 385—387. 1975.
- [3] FRENÝÓ V.: Eljárás és készülék gázelegyek egyes komponenseinek, főleg széndioxid-tartalmának meghatározására. Szabadalmi leírás, Országos Találmányi Hivatal; lajstromszám: 168832. — USA Patent: 3,961,895. — Angol szabadalom: 1,497,824. — NSZK szabadalom: 2,451,956. 1974—1977.
- [4] METLICKIJ, L. V.: A gyümölcsök és zöldségfélék biokémiája. Mezőgazd. Kiadó. Budapest. 1975.
- [5] SOMOS A.: Zöldségtermesztés. Mezőgazd. Kiadó. Budapest. 1975.

FRENÝÓ VILMOS
ELTE Növényélettani Tanszék,
Budapest

Érkezett: 1983. március 8.